مەسعود محەمەد؛

ئێستێتیکای شێوازاندنی هزرینێکی خۆکرد

بەشی یەکەم

هەندرێن

"((نالی)) مەبە عاجز ، کە ئەمە دەورە نە جەورە
ساقیی کەرەمی یەک بە یەکە و نەوبە بە نەوبە"
نالی

"بە هەمەحاڵ دوور لە تاوگیری و رەشبینی... دەڵیم... زۆر لە دەوڵەتانی جیهانی سێیەم خۆیان لە خۆیاندا هێوێنی رسکانی دەوڵەتیان تێدا نییە بەڵام تانوپۆی ئەو دەوڵەتانەی بە دەوربیانەوەن ناچاریان دەکەن بەردەوام بن چونکە ئەم رۆژگارە بە تاڵایی سیاسی پان و بەرین ناسەلمێنێ سەبەب بە پێوەندایەتیی بەرژەوەندی زۆر و زەبەند پێیانەوە /..../ ئنجا چ خوێرییەکە ئەو حاکمانەی هەڵسوور و داسوورِی عیفریتانە بەسەر میللەتدا دەکات و وەک تاووس خۆ فش هەڵدەهێنێت هەموو شان و شەوکەتیشی وەک بابایەکی لاخۆرە بەسەر سفرە و خوانی خەڵکەوە، لەو رووە کە بوونی بەندە بە بوونی عەیرەوە."
مەسعود محەمەد، ("لە پەرۆشەکانی ژیان"، ل: 110)

تیرۆژێك لە تەمیان بە دەوری مەسعود مەحمەدی تۆقەڵەوە (*)

لە بەراییدا، تاکوو بۆ تاوێکیش بێ دڕدۆنگی ئەو یادەوەریانە هێور بکەینەوە، دەبێ ئاماژەیەکی کورتیلە بە پشتینەی مەیلی نووسینی ئەم وتارە؛ خوێندنەوەیە بکەین کە لەوێرا (ئێستێتیکا) جوانناسیی شێوازەکەی؛ پەرۆشخۆرییەکەی بۆ زمان؛ کولتووری کوردی مەسعود محەمەد سەرنجی راکێشام، راستییەکەی هەر ئەو شێوازاندنی هزرەش بوو کە ئەوی کردە تۆقەڵەیەک لە زمانی کوردیدا. لە رۆژگاری هەشتایەکاندا، کە تەمەنی پێشمەرگایەتی بەرەو پایزیی دەرۆیشت و ئاستی فامکردنیشم بەرەو گومانێکی هەستەکی نەک ئاگایی دەڕسکا، لە بەهارێکی بناری چیای گارادا لە پەنا کەڤرێکی پشت

بارەگاکەماندا، بۆ یەکەمجار بە کتێبێکی دڵکێشی مەسعود محمەد، "چەپکێک لە گوڵزاری نالی" و دوو بەش لە مشتومڕەکانی نێوان ئەو و محەمەدی مەلا کەریم، کە وابزانم لە گۆڤاری "رۆشنبیری"دا بڵاوکرابوونەوە. لێ هەنووکەکەش نازانم چتۆ ئەو کتێب و گۆڤارە گەیشتبوونە دەڤەرێکی وەک باهدینان و ئەو دۆڵ و بنار کێوە تووناوتوونانە! لە یەکەم خوێندنەوەی ئەو کتێبەدا، بێ ئەوەی بە رەوانی لە کاکڵەی کتێبەش تێبگەم، کەچی ئەو شێوازی ئەو زمانەی کە کتێبەکەی چینیبوو لە زەینمدا چەسپی.

لێ دوای رۆیشتنم لەگەڵ دەستەیەک پێشمەرگە بەرەو دۆڵی بالیسان و رۆژهەڵاتی کۆیێ و دواجاریش گەیشتنی شاڵاوە سەربازییەکانی "ئەنفال" و گڕگرتنی کێوەکان بە بۆردومانکردنی تانک، تۆپ و فڕۆکەکانی رژێمی ئەنفالکار، نە هەر ئەو کتێب و گۆڤارە لە بەین چوون، بەڵکوو هەرچی کتێب و دەستنووسە دوور لە بارەگا و باخەڵی پێشمەرگەدا بێماڵ مانەوە. ئاکامی ئەو هێرشە شوومانەی "ئەنفال"ی سەربازە کیمیایی و کوردە هەڵەپاسە بەلەدەکانی ئەوێ رۆژێی سەدام و حیزبپەرەوەرەکانی ئەمڕۆ ، دوای بڕینی رێگایە گەماڕۆدراوەکان بە دڕکەزیی مۆڵگەی سەرباز و جاشان، شوێنپێی یادەوەریی؛ روحی هەڵقرچاومان، وەک نسیگەلێکی دڕدۆنگ، لەناو سوتەمەرۆی باغەکانی هەنار و رەزەکانی ترێی گوندەکانی بنار و لوتکەکانی چیای هەورێ و دەرەشیر و چرپەی کانیاوە کەسیرە و تێنووەکەی گوندی "ئەشکەوتە" ... وێڵبوون و جەستەی دوکەڵگرتوومانیش غەوارەی دوورە وڵاتان بوون. لەوێش "چەپکێک لە گوڵزاری نالی"، کۆشیعرە کۆستکەوتووەکەم "لە سێبەری کێوەکاندا ونت دەکەم، لە پێدەشتێک دەتبینمەوە" نامە دەستنووس و کتێبەکانی دیکە، لە ئەشکەوتەکەی گوندی "کافێ"ی بەری چیای گارادا غەوارە بوون.

کاتێک کە پەناگەی سوێد بوو بە پەناگەی ئەو حیکایەتانەی ژیان، رۆژێک رێم کەوتە کتێبفرۆشییەکی کوردی و بە دەم سەیر کردنی کتێبە بەسەر یەک کەڵەکەکانەوە، (کتێبەکان لەو یەک دوو کتێبفرۆشییە کوردیانەی سوێدیشدا وەک کوردستان، بێ سەر و بەر بەسەر یەکتردا کەڵەکە دەکرێن)، نیگام لەسەر "گەشتی ژیانم"، "مرۆڤ و دەوروبەر" و "زاراوەسازی پێوانە"ی مەسعو محەمەددا سەنگرایەوە و یەکسەر لەگەڵ خۆمدا هەردووکیانم کردە میوانی ماڵە سێبوورەکەم، کە شەوانە خەونی سەربووردەکانی شەڕە ئەفسانەیی و پێشهاتی شاڵاوەکانی "ئەنفال" و هەژەندی کۆڕەوی دێهاتنشینەکان بەرەو سنوورە نادیارەکان گەماڕۆیان دەدا و رۆژانەش بە هەڵهێنانی مەتەڵی ئەو خەونانە. لێرەدا ناچارم ئەوە جەختبەکینەوە کە ئەمڕۆ تەواوی دەزگا رۆشنبیریی، پەروەردەیی و بگرە هەموو ئەو قسەگەلەی کە لەسەر زمانی یەکگرتووی کوردی دەکرێن، نەیانتوانیووە بە قەد کتێبی "زاراوەسازی پێوانە" و ئەو وتارگەل و گفتوگۆیانەی بە تایبەتیش گفتوگۆیەکەی شوکور مستەفا لەگەڵ ئەو لەمەڕ زمانی کوردییدا، رێگای رەوانبێژییەکی ژیربێژانە بۆ چارەسەکردنی گرفتی زمانی یەکگرتووی کوردی بدۆزنەوە.

دەبا لە پەرۆشخۆری ئەو یادە بە سفت و سوێیانەوە گوێ لەو دڵنەوایی؛ تێڕامانە؛ شێوازندنی شیعرییەتەی مەسعود محەمەد رادێرین، کە دەکرێ لاواندنەوەیەکیش بێ لەم بێدەنگیکردنەی خودی ئەویش: "چ بڵێم و چ سوود هەیە لە گوتن: وا ئایەتی مەرگ ئایەتی ژینتی کووژانەوە، چراکەشت دووایین ترووسکەی خۆی تفاندەوە و دوو پێڵووی بەسەر بینایدا هێنایەوە و بیلبیلەی چاوتی تیرە کرد کە پڕاوپڕ بوو لە جووانیی خاک و زیبایی ئاسمان، وا لەبەر گوێشت نرکەی نەمان دێت کە ئیرادەی مان تێی ئاڵاوە لەسەر سینەی نیشتمانت. چ بەیان کەم لەو هۆشبەدەرەی بە دڵتدا هات کە فامی خاوەنەکەی لێی حاڵی نییە و ماڵاوی پێ لە دنیا دەکات و ئومێدێکی پێ دەسپێرێ بازووی بڕوات بە خۆیەوە ناگرێت و قاچی هاڕدراوت ناتگەنێتێ... چ رێی بەیان شک نابەم مەگەر ورتەی دڵی بە تۆوە کۆست کەوتووم لە گیانی بەبەر من گەڕاوت بچرپێنێ و نزام بۆت بەرزکاتەوە..." (1)

بەڵی، لەم سەردەم نەهامەتەدا؛ لەم رۆژگارە زمانکوژەدا، دەکرێ ئەم جوانناسیی شێوازاندنە لە ئاخاوتنە وەک ئاوڕدانەوەیەک؛ خەمڕەوێنییەک بیخوێنینەوە.

ئیتر دوای خوێندنەوەی ئەو کتێبانە مەیلی ناسکردنی بەهای زمانی کوردیی و تێگەیشتن لە سەرچاوەی لەمپەرەکانی زمان و گومان لە هزری کوردی لە لامدا زیاتر فراژان. هاوکاتیش بە دەم خوێندنی مێژووی هزر و فەلسەفەوە لە زانستگایەکی ستۆکهۆلمدا، لە مینانەی گەڕان بە دوای کتێبە فەلسەفییەکاندا ئاشنای هزرڤانێکی سیاسی سەرنجکێشی سوێدی، هانس لارشۆن (Hans Larsson) بووم. (*) لەگەڵ شارەزابوون لە پاشخان، بوونی وەک یەکێک لە دەمڕاستێکی نموونەیی لە ئەکادیمیای سوێددا، بەرهەمە فرە رەنگ و بەهای کایەی کتێب و هەوڵە فرە بوارەکانی ئەو هزرڤانە سوێدییە لەسەر زمان و رۆشنبیریی سوێددا، وێنای پاشخان، کەسایەتیی، بوونی وەک دەمڕاستێک لە کۆڕی زانیاری کورد، بەهای کتێب و هەوڵە هەمەچەشنەکانی مەسعود محەمەدیان لە خەیاڵمدا زاندەوە. لە سەرەتایەکانی سەدەی بیستەمدا کە تەوژمی هزر و ئایدیۆلۆجییەکان لە چڵە پۆپەدا بوو و وڵاتە بچووکەکانی وەک سوێدیش بە دەم گەورە بوونی دەسەڵاتی نەتەوە گەورەکانی رۆژئاواوە لە خەمی بنیاتنان و پێناسەکردنێکی جیاوازی نیشتمانەکەیاند بوون. هانس لارشۆن لەگەڵ دەستەیەک لە رووناکبیرە ئەکادیمیانەی سوێد، بە راڤە کردن و ناساندنی فەلسەفەی گریکییەوە بگرە هەتا دەگاتە زۆرینەی فەیلەسووف و بزاڤە کولتووریی و ئەو ئایدیۆلۆجییە هەمەجۆرانە ناسیۆنالیزم کە لە سەدەی هەژدە و نۆزدەدا لە ئارادا بوون، رۆڵێکی وەرچەرخێنەرانەیان بینی لە فۆرمۆلە کردنی بنیاتی کولتووریی و پێناسەی نەتەوایەتی وڵاتەکەیان. هاوکاتێکیش لەوکاتەی زۆرینەی دەسەڵاتدارەکانی رۆژئاوا، لە ئاکامی تەقینەوەی ململانێیەکانی نێوان ئایدیۆلۆجیایەکان لە کوورەی ئاگری شەڕی جیهانی یەکەمدا دەسووتان، کەچی رووناکبیر و سیاستەوانەکانی سوێد لاتەریک لەو شەڕە سەرگەرمی بنیاتنان و بە مۆدێرنکردنی وڵاتەکەیان بوون. بەمجۆرە هانس لارشۆن لە رۆژگارێک ژیا کە لەوێدا ئەرکی رووناکبیر پاراستنی بەهای ناسنامە و کولتوورەکەیدا هەڵوێستی هەبێ. یەکێک لەوئەرکە گرینگانەی رووناکبیر گفتوگۆکردن بوو لە رەهەندی ئایدیۆلۆجییەکان. لە ناوەندی رۆشنبیریی سوێدییدا، هانس لارشۆن بە نووسینی زیاتر لە 40 کتێبی تیۆریی، کولتووریی، ئەدەبی و چالاکییە رۆشنبیرییەکانیەوە خۆی دەکاتە بە لەگوین (مەرجەع)ێکی نموونەیی.

نزیکی قەدەری نێوان قەدەری هانس لارشۆن و مەسعود محەمەد ئەوەیە، کە هانس لارشۆن هەم بەر لە مەرگیی و هەمیش دوای مەرگی، بۆ زۆرینەی رووناکبیر، ئاکادیمیی، خوێنەرانی سوێدی وێنای هزرڤانێکی ئیدیالیی؛ سەرچاوەیەکی هاندەر؛ هێمای مرۆڤێکی زرینگ؛ واتایەک لە مرۆڤدۆستیی بوو، کەچی قەدەری مەسعود محەمەد هەم بەر لە مەرگیی و هەمیش دوای مەرگی، بە هۆی زمانە دانسقە و هزرینە ناباو و کەسایەتییە سەنگینەکەیەوە لە ناوەندی رۆشنبیریی پاشکۆی داگیرکەر و بێ یادەوەریی کوردییدا گۆشەگیرکردن بوو، لەبۆیە ئەو لاتەریک لە گەردوونی زمانەکەیدا ژیا.

لێ شایەنی باسە، ئەوکات لە ناوەندەی رۆشنبیریی سوێددا ملمانێیەکی قووڵ لە نێوان بەرەی چەپ و راستدا هەبوو. لەبۆیە هانس لارشۆنیش وەک هومانیستی کۆنپارێز هەمیشە لەگەڵ رووناکبیرە چەپڕۆکاندا لە کێشمەکێشدا بوو. بەمجۆرە وەک چۆن نووسەر و سیاسییەکانی کوردستان مەسعود محەمەدیان بە کۆنەپەرست و دواکەوتوو دەزانی، بە هەمان شێوەش چەپڕۆکانی سوێد هانس لارشۆنیان بە لایەنگیری نازیزم و دژە کۆمۆنیزم دەزانی. (*)

وەلێ لێرەدا بە باشی دەزانین لەمەڕ ئەو "بەندوباوی "رەجعییەکی زیرەکی"یەی کە دەدرێتە پاڵ مەسعود محەمەد، گوێ لە وەرامی خۆی بگرین: "ئەوانەی وەها بە کەودەنی (رەجعیی زیرەک) دەبزڕکێنن نازانن لە تەپڵی بنی چ چاڵێکی قووڵی تاریکدا دەژین و لێشی دەرنایەن. بێگومان ئەوەی بە رەجعی دادەنێن گەلێک گەلێک خاوێنترە لەوەی پێی دەڵێن شۆڕگێڕ، چونکە بە لایانەوە کوشتن و سووتاندن و ڕماندن شەقڵی شۆڕشە. /.../ سوسیالیزم و دیمۆکراسی باوەڕی لووتبەرزن و بە نازوفیزن لەگەڵ پرۆڵەی کوردی عەبایلێ و هەڵاتووی بۆ هەندەران دانووی ناکوڵێ. (تقدمیە)یش بە فیکەی سمێڵەوە زەنە ناکات. /.../ دەبێ خۆت لەگەڵ خۆتدا خەریکی لێکدانەوە و بەراوردکردن و پێکگرتن، هەڵگێڕ و وەرگێڕی سەرلەبەری مێژوو و کۆمەڵایەتی بێت..." (2)

بە دیوێکی دیکەوە، دەکرێ هۆکردی نەخوێندنەوە یان بێدەنگیکردن لە بەهای دەقەکانی مەسعود محەمەددا، پەیوەندی بە

زمانە سەنگین و جوانناسیی شێوازاندی هزرینەکەیەوە هەبێ. شێوازی زمانی مەسعود محەمەد، زمانی سۆز و حەماسەتی نییە، کە ئەو زمانەش زمانی زۆرینەی نووسەری کوردی پۆشیووە، بەڵکوو زمانێکی ژیربێژانە و هزرپۆشە. تایبەتمەندی ئەو زمانەش، بەشێکی دەگەڕێتەوە بۆ کەژ و هەوای شوێنگەکەی؛ پاشخانی کولتوورییە ئەرستۆکراتەکەی. مەسعود محەمەد لە ماڵێک پەروەردە بوو کە خاوەن پایەکیی کۆمەڵایەتیی، سیاسیی و چینایەتی بوو؛ ڕۆڵەی پیاوێکی جوامێری وەک "مەلای گەورە"بوو. مەسعود محەمەد لە کتێبەکەی "گەشتی ژیانم"دا بە گێڕانەوەی ژیانی زارۆکایەتیی و لاویەتی خۆیەوە، وێنای ئەو ماڵ و باوکە زانیارپەروەرەی خۆیمان بۆ نمایشدەکا. بەمجۆرە زمانی هزرینی مەسعود محمەد وەک ئاوێنەیەک لە پایەی پاشخانی خەوانەدە خاوەن رۆشنبیرییەکەی، بارگاویکراوە بە چێژ و سەنگێکی ئەرستۆکراتییانە. لەبۆیە هەرچەندە لە مەدیو نووسینەکانییدا چەشنە سەلیقە و هەناسەیەکی تەوسئامێز و مەتەڵئامێزی کوردییانە هەیە، لێ خوێندنەوەی ئەو زمانە خاوەن چێژە ئەرستۆکراتیی؛ فراژوو هزریووە؛ ئاکارە جوامێرەی ئەو بۆ زۆرینەی نووسەر و خوێنەری کورد نامۆیە. چونکە خوێندنەوەی زمانی مەسعود محەمەد پێویستی بە خوێنەرێکی خاوەن چێژ؛ یادەوەرییەکی کارا؛ ئاگاییەکی خەملیوو هەیە. ئا لێرەوەیە خۆ بە شێوازکردنەکەی مەسعود محەمەد. مخابن ئەو تەرزە خوێنەرەش، بە تایبەتیش ئەمڕۆ لە زمانی کوردییدا لە کشتایەتیدایە. کەواتە ئاستەنگی مەسعود محمەد ئەوەیە، کە لە ناوەندێکی رۆشنبیریی؛ زمانێکی بیرنەکەرەوەدا یان لە ناوەندی رۆشنبیرییەکی سۆزئامێز و پاشکۆدا، بیرییکردەوە و هەڵوێستە جوامێرەکانیشی وەک چیایەک شکۆمەند بوون. مەسعود محەمەد بە تێهەڵچوونەوەکانی بەناو مێژووی ئەدەبی، سیاسی، کۆمەڵایەتیی و هزرییەکانەوە، خۆی کرد بە پەیکەرێک لە شێوازاندنی زمانێکی خودگەرا.

لەو روانگەیەوە بۆ ئەوەی ئێمە لە پێشینەی ئەو قەدەرەی کە کورد هەر لە دوای "ئیمپراتۆری مادە"وە دەرگیریی بووە فامبکەین، کە هەتا ئێستاش کورد پێیوە دەناڵێنێت، دەبا بە چاوێکی ئاوەڵاوە ئەو تێهزرینەی مەسعودد محەمەد بخوێنینەوە کە مایەی لێ وردبوونەوەیە: " سەیرێکی مێژووی عەرەب بکەیت دەبینی لە ئاکامی فتووحاتی ئیسلام، هەر نەتەوەیەکی زمانەکەی لە خێزانی سامی بووبێت لە ئاکامدا بوو بە عەرەب، کەچی فارس و کورد و ئەفغان و تورک و بەلووچ و نازانم کێ و کێ نەیانتوانی زمانەیکان بهێننە سەر قالبی عەرەبی و بڵێن: (یضلل الله). فەقێیەک لە مزگەوتی کۆیێ چەندی کردی نەیتوانی فێر بێ بڵێ: (مثلا مثالێکت بۆ بهێنمەوە لە امثلەی مختلفە) ..." (3)
هەڵبەت ئەو تێهزرینەی مەسعود محەمەد لە قەدەری ئەو بێ دەوڵەتیی و نەهامەتیانەی کورد شەریتەیەکە کە لێرەدا ئێمە بوارمان نییە هەمووی یادداشت بکەین. وەلێ ئەمڕۆ لە هەموو کاتێک زیاتر پێویسترە کە خوێنەر و نووسەری زەین پەرتەوازەی کورد ئاوڕێک لەو تەرزە بابەتانەی، کە ئەمڕۆ قەدەری کورد دەرگیریانە، ئەو مرۆڤە پەرۆشخۆرەی کورد بداتەوە.

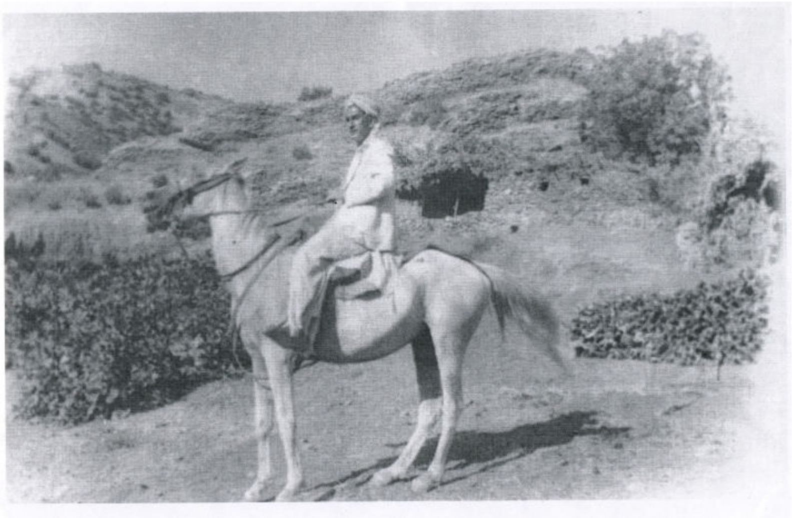

مەسعود محەمەد

مەسعود محەمەد، وێڕای ئەوەی خاوەن ئەزموونێکی سیاسی سەرنجێکش بوو، هاوکاتیش لە بەرهەمە هەمەرەنگەکانیدا خوێندنەوەی دانسقە بۆ کشتایەتی (تەنگژە)گەلێکی وەک: کێشەی سیاسەت، گەندەڵی، خەمەکانی زمانی کوردی، دۆزی نەتەوایەتی و ... تاد ئەنجامدا و پێشبینی ژێربێژانەشی بۆ ئاکامی زۆرێک لەو پرسیارانە کرد کە ئەمڕۆ بوونی کوردیان داهێزراندووە. لێرەدا بوارمان نییە ئاماژە بە تەواوی خوێندنەوەکانی مەسعود محەمەد بۆ ئەو کشتیانە بکەین. لێ بۆ نموونە ، ئێمە نیگای خوێنەر بۆ کتێبی "ژیان و جیهانبینی" رادەکێشین، کە لەوێدا مەسعود محەمەد پرسگەلێکی هەنووکەیی و گرینگی وەک رەهەندی ئایین و بە تایبەتیش ئیسلام راڤە دەکا، کە بە رای ئێمە، هێژاترین لێکدانەوەیە لە زمانی کوردییدا.

دیسانەوە گومانکردن لە فەرامۆشکردنی ئەو مرۆڤە لە پانتایی رۆشنبیریی کوردییدا، لە خەیاڵدانی پەرتەوازەی مندا زایەوە. لێ هەر جارەی کە دەستم بە نووسین لەسەر ئەو مرۆڤە یان دەستپێکردنی گفتوگۆیەک لەگەڵ بەرهەمەکانی ئەو مرۆڤەدا دەکرد، کەچی بە دەم ئەو ئاخاوتنەوە لەناو خوڕە و شەپۆلی جۆگەلە و لک و پۆپەکانی زمان و هزرینە زەمەند ئاساکەی ئەو مرۆڤەدا هەڵەتە دەبووم. –رەنگە لەم سەفەرەشدا گیرۆدەی ئەو هەڵەتە بوون بم – دەکرێ بەشێک لە هۆکردی ئەمەش نەبوونی نووسینگەلێکی بەهادار بێ لەسەر بەرهەمەکانی ئەو مرۆڤە لە زمانی کوردییدا، چونکە بوونی ئەو نووسینگەلە بەشێک لە پەژارەکانی ئەو بۆ زمان و بەهای هزرین، گەلێ ئەرکت لە کۆڵ بکەنەوە. لەبۆیە مرۆڤ بە تاکە وتارێک لەسەر رەهەندی مەسعود محەمەد لە زمانی کوردییدا، ناتوانێ بوونی ئەو وەک خۆی لەناو ئەو بۆشاییە پان و پۆڕەدا ئامادە بکاتەوە؛ بەرهەمبهێنێتەوە. کەواتە خوێندنەوەیەکی ورد بۆ دیاردەی مەسعود محەمەد، وەک خوێندنەوەی دەقگەلێکی هەنووکەیی نییە، بەڵکوو خوێندنەوەیەکی ناوکۆیی (کۆنتێکست)ییە.
هاوکاتیش ئەنجامدانی ئەو ئەرکە بە تەنیا، پێویستی بە تەرخانکردنی کاتێکی رەخساو و بێندرێژ هەیە، لێ مخابن ئێمە ئێستا بە هۆی ئەرک و چەپەرەکانی ژیان توانای دەستەبەرکردنی ئەو کاتەمان نییە تاکوو بتوانین فرەتر رەهەندەکانی دیکەی بخوێنینەوە . وێڕای ئەمەش لە داهاتوودا هەوڵدەدەین، بە گوێرەی توانای خۆمان، ئەو کات و بوار برەسێنین تاکوو لە کولانەی جیاوازەوە رەهەندگەلی دیکەی گەردوونی بەرهەمەکانی ئەو مرۆڤە بەسەر بکەینەوە.
لەوەش بترازێین، ئەو مرۆڤە کوردە، نەک هەر لە زمانی کوردیدا زایەڵەیەکە؛ لەریەنەوەیەکە لە هزراندن، بەڵکو لە زمانی عارەبیشدا خودان شێوازێکی دەگمەنە. بەمجۆرە ئەو مرۆڤە، تاکە کوردێکە جیهانی دەهزرێ. بەمەش توانی بە خۆی و زمانەکەیەوە بەرەو جیهان بڕوات. کەواتە خوێندنەوەی بەرهەمە عارەبییە دانسقەکانیشی، کات و خوێندنەوەیەکی بە جیای گەرەکە.

لەبۆیە هەقە کتێبەکەی نووسەری عێراقی حمید المطبعی بەناوی "مسعود محمد" کە لە بارەی ژیان و فەلسەفەی مەسعود محەمەدی نووسیوە، – مخابن بەندە نە ئەو کتێبە خوێندۆتەوە و نە شتێکیش لە بارەی ئەو نووسەرە دەزانێ–، بە یادی خوێنەر بهێنینەوە کە هەڵۆ بەرزنجەیی لە میانەی گفتوگۆیەکەیدا لەگەڵ مەسعود محەمەددا ئاماژەی پێدەکا. لە وەرامی پرسیارەکەی هەڵۆ بەرزنجەییدا کتێبەدا، مەسعود محەمەدەوە مەسعود محەمەد ئاماژە بەوە دەکا کە المطبعی لە لاپەڕە 128دا نووسینەکانی ئەوەی بە "لهجه مفکر" پێناسەکردووە. هەڵبەت ئێمە دەزانین ئەمڕۆ لە کوردستاندا نووسەرە خاوەن دەزگا چاپەمەنی و دەزگایەکان سامانێکی فرەیان بۆ وەرگێڕانی کتێبەکانی خۆیان و هاوڕێیەکانیان بۆ عارەبی زمانەکانی دیکە تەرخانکردووە، هاوکاتیش ساڵانە گەلێک نووسەری عارەب بۆ "فیستیڤاڵ"ەکان داوەت دەکەن، تاکوو ئەو نووسەرانە بە"مەزن" و "داهێنەر" ناودێریان بکەن. لێرەدا پرسیار ئەوەیە: لەوکاتەی کە ئەو نووسەرە عارەبە کتێبێکی لەسەر سەنگینی زمان و هزرەکانی مەسعود محەمەدد نووسیوە، کە ئەوکات ئەدەبی کوردی لە ناوەندی رۆشنبیریی عارەبیدا قسەیەکی لەسەر نەدەکرا، بۆ ئێستا نووسەرێک قسەیەک لەسەر ئەو کتێبە ناکا یان نەیکات بە کوردی؟ گەلۆ ئەوە بەشێک نییە لەو گەندەڵییەی کە لە دەزگا رۆشنبیرییەکانی ئەمڕۆی کوردستاندا برەوی پێدەدرێت؟

بە هەمەحاڵ، بە رای من، لەم رۆژگارەی ئێستادا کە دەم هەراشی لە لاساییکردنەوەی هزر و چەمکە باوەکانی رۆژئاوا لە ئارادەیە و زمانی رۆژنامەوانیش ئاگایی نووسەر و خوێنەر زمانی کوردی کلۆڵکردووە، بۆ ئەوەی بتوانین بەهای هزرینی مەسعود محەمەد، کە ئێمە لێرەدا بە دیاردەی جوانناسییەک لە شێوازندنی هزر، دیادەیەک لە فەلسەفاندنی پەرۆشی کورد ناودێری دەکەین، بەرهەم بهێنینەوە؛ رەهەندە نەگوتراو؛ جیهانە نادیارییەکان لە گەردوونی هزرینی ئەودا بە دیاربخەین و بدۆزینەوە. راستییەکەی دەبوو ئەو تەرزە خوێندنەوەی کە مەسعود محەمەد بۆ نالی و حاجی قادریی کۆیی بەرهەمهێنا، ببێتە سەرچاوە و هاندەرێک بۆ رەخنەسازیی و رەخنەگرانی ئەدەبی کوردی، لێ لە خۆمان رادەبینین کە تا ئێستاش رەخنەی کوردی نەیتوانیووە شێوازێک لە وێنەی ئەو بەرهەمبهێنێت. لەبۆیە بۆ ئەوەی ئەمڕۆ رەخنەی کوردی لە دەست ئەو نووسینە مجێز ئامێز و هاوڕێبازیانەی کە بەناوی رەخنە دەنووسرێن رزگار بێ، پێویستە بە ئاوەزێک لە رەخنە بەرەو فرەواندنی ئەو ئەزموونە رەخنەییە دەگمەنەی مەسعود محەمەد و هاووێنەکانی بگەرێینەوە. راپەڕاندنی ئەم پرۆژەیەش پرۆژەیەکی بە کۆمەڵیی؛ تەوەرگەلێکی جوودا؛ روانگەگەلێکی فرە رەهەند و بێلایەنی گەرەکە. لێ بە دەم ئەو پاڵەواندنەی چەند نووسەرێکەوە کە ئەمڕۆ لە روانگەی شارچییەتی، هاوڕێچییەتی، حیزبچییەتییەوە لە پانتایی یان بازاڕی نووسەرانی کوردییدا لە هەرمێندان، هاوکاتیش لەو دەمەی کە زمانێکی رووتەڵە بۆتە زمانی نووسەر و خوێنەران، رەنگە ئەنجامدانی ئەو ئەرکە لە لایەن ناوەندە رۆشنبیرییەکانی کوردییەوە، جۆرە خەیاڵپڵاوییەک یان دەربڕینێکی سافیلکەیی بێ.

وێڕای ئەوەش، ناکرێ ئەو دوو هەڤپەیڤینە پان و پۆڕ و زانیار بەخشەی هەڵۆ بەرزنجەیی لەگەڵ مەسعود محەمەددا لە یاد بکەین کە لە دوو کتێبێکدا، "ژیان و جیهانبینی" و "پەرژینی بێدەنگی"دا بڵاویکردوونەتەوە، کە تژییە لە بیرۆکەی نەگووتراو و بوێرانە لەمەڕ ئاینی ئیسلام، ژن ، کێشەی بیری نەتەوایەتی کورد، هاوکاتیش ناکرێ خەمخۆری ئاسۆس کەماڵ لە چاپدانەوەی بەشێک لە کتێبەکانی مەسعود محەمەد و چاپکردنی نامەکانی مەسعود محمەد لە لایەن گۆڤاری "رامان" و کردنەوەی سایتێک بۆ زۆرینەی بەرهەمەکانی ئەو لە لایەن نووسەرگەلێکی مێرخاسی وەک وریا ماملێسی لە زەین نەگرین، کە گشت ئەمانە و ئەو هەوڵانەی دیکەش کە بەندە لێیان بێئاگایە، واتای بە هەند وەرگرتنی دەقەکانی ئەو مرۆڤەن.

بە هەمەحاڵ، ئەم وتارە خوێندنەوەی مەسعود محەمەد، وەک دیاردەیەک لە هزر ، زماناس، سیاسەتوان، مێژووناس، ئەدەبناس... نییە، بەڵکوو هەوڵێکە بۆ وێناکردنی کردەی ئاخاوتنی مەسعود محەمەد وەک جوانناسییەک لە شێوازاندنی هزر.

بەڵام لێرەدا بۆ بەیاد هێنانەوەی واتای فەرامۆشکراوی مەسعود محەممەد لەزمانی ئەمڕۆی کوردییدا، حەز دەکەین تیرێژێک لە روانگەکانی ئەو مرۆڤە لە مەڕ ئەو گرفتانەی کە ئەمڕۆ بەرۆکی کۆمەڵگای کوردیان گرتووە، بچنینەوە. بۆ نموونە با ئەو تێڕامانەی لەمەڕ گرفتی گەندەڵی بخوێنینەوە کە بۆتە دێوەزمەی کۆمەڵگای کوردی: "... هەروا خراپە لە قەتلەوەیە نەک لە تفەنگ، ئاژێری هەڵشەوەیە نەک لە گەڕۆک. حاڵوباری گەندەڵیش لە کۆمەڵدا بەچکەی خەڵقەکەیە هەرچەندە هۆیەکەشی ستەمکارەکە بێت کە ئەویش مرۆیەکە مرۆی وەک خۆی بەکاردەهێنێ بۆ لێخوڕینی ئەو خەڵکەی سەریان بۆ دانەواندووە /.../ رەقایی بەردیش، دوور لە بەرد، ناتوانێ کاریگەر بێت. پێویستە مرۆ هەبێت و بەرد هەبێت و کاریگەر بێت بە چاک یان خراپ..." (4) ئەو خوێندنەوەیە لە هۆکردی گەندەڵیی و کێشەکانی، رامان ورووژێنە نەک وەک زۆر لەو نووسینە هەرزەگۆیە سەرگێژکەر و خوێڕیلانەی کە ئەمڕۆ لەسەر دیاردەی ئەو گەندەڵییەی کە بەناو ناخی حکومەت و کۆمەڵگای کوردستاندا رەگی داکوتاوە، دەنووسرێن.

یان با بەراوردێک لە نێوان ئەو تێهزرینەی مەسعود محەممەد لەسەر گرفتی ژن و ئەو قسەگەلە پفکراوانەی ئەو هەموو پیاوە دێوجامەپۆش و قسە سوواوەکانی ئەو ژنە بە زار ئازاد و بە ئاوەز وابەستانە بکەین، کە ئەمڕۆ بە هۆی بە قوربانیبوونی ژنان لە قەسابخانەی شەرەفی پیاودا رووبەری بڵاوکراوەکانی کوردیان پڕکردۆتەوە، کە راستییەکەی زۆرینەیان بازرگانییکردن یان بۆ ئەوەی دەست بە هەمەگیرییەوە بگرین، ئەو تەرزە نووسینانە خوێندنەوەیەکی زانستیی نین بۆ کێشەی ژن.

"... ئافرەت لە زۆر وڵاتاندا دووری ئەو موعادەلانە دەژیا کە فەیلەسووف بڕیارە مێژوویەکانی لەسەر هەڵدەنێت تا ئێستاش لە زۆر وڵاتدا حاڵی ئافرەت هەروەهایە ئنجا چۆناوچونی سەرجەمی کاران راست هاتووە لەو دەرفەتە تەسکەدا کە هێز و پیتۆڵی "پیاو" تێیدا دەگەنەوە یەکتر؟ وەرامی یەکەم و بەر لە هەموان ئەوەیە کە ئەو سەرجەمە هەرگیز راست نەهاتووە بە پێی ئەوە کە فەلسەفە چاوەڕوانە پیاو هەمیشە داڵدەی بەرژەوەندی گرتبێتە بەر: نە هەموو کەس بە داڵدەکەوە چووە و نە هەموو پێوە چوونێکیش بەرژەوەند ئامێز بووە، لە رابردووشدا کە کار بە جۆرێک لە جۆران راست هاتووە لەوەوە بووە باری ژیان لە خۆوە، رۆژ بە رۆژ، گلۆر بۆتەوە بێ ئەوەی ئاوڕ بداتەوە لە خەفەتی فەیلووسوفان کە ناچارن ژیان و گوزەران هەڵنێن لەسەر بەرژەوەندبینی و هۆشمەندایەتی هەر هەتا بتوانن هۆکاریەکی هۆشگرانەی لێ داڕێژن بۆ ئەوەی ماجەرای مێژووی تێبهاوێژن..." (5) . لێرەدا ئێمە درێژە بەو باسە نادەین، لێ بەراوردکردنی ئەو تیرێژگەلە لە روانینە لەگەڵ زۆرینەی ئەو قسە رۆژنامەییانەی کە رۆژانە لە سەر زار و لاپەڕەی بڵاوکراوەکان دووبارە دەکرێنەوە، بۆ ئەو خوێنەرانە بە جێدەهێڵم کە دڵسۆزانە لە خەمی کێشەی ژنانن.

کەواتە هۆکردەکانی فەرامۆشکردنی بەهای جیهانبینی مەسعود محمەد هەر تەنیا پەیوەندی بەو دۆخە دابەشکراوەی رۆشنبیری کورد نییە لە نێوان ئایدۆلۆجی دەڤەریی؛ قەریحە و مجێزی حیزبی؛ هاوڕێچییەتی، بەڵکوو هۆکردی سەرەکی پەیوەندی بە بوێری هزرین؛ جوانناسیی شێوازاندنی زمانی ئەو مرۆڤەوە هەیە. رەسەنی مەسعود محەممەد لەوەدایە، کە ئاراستەی هزرینی ئەو بە پێچەوانەی ئەو مارکسیزمە ستالینستییە مێگەلییە باوە و کوردایەتییە سافیلەکەییە بوو، کە بە دەروێشایەتییە وشکەڕۆیەکانیانەوە زمانی کوردیان سیخناخ کردبوو و دەکەن. لەناو ئەو رەوشە رۆشنبیرییە داخراوەدا، یان بە واتای مەسعود محەممەد، ئەو دۆخە رۆشنبیرییە دەروێشایەتییەدا، ئەو بە تێگەیشتنێک لە بەهای مارکسیزم، مەودایەک لە بەرانبەر ئەو مارکسیگەراییە وشکەڕۆیەدا وەردەگرێ و هەوڵدەدا بە ئاوەزێکی رەخنەییەوە مارکسیزم بخوێنێتەوە. راستییەکەی مەسعود محەممەد، هەر لە شەست و حەفتاکاندا، هاودەمی هزرڤانگەلێکی مارکسیستی رۆژئاوایی، مینا ئالتوسێر، ئەدۆرنۆ، دۆرکهایم؛ هزرڤانانی سەر بە "قوتبخانەی فراکنفۆرت"دا، جاڕی بۆ گۆڕانێکی بنەڕەتی لە تیۆری مارکسیزم و میراتگەرەکانی ئەو تیۆرییە راگەیاند. ئەوکات لە ناوەندی رۆشنبیریی کوردییدا، ئەگەر نووسەرێک رەخنەی لەو مارکسیزمە بە ئایینکراوە بگرتبا، نەک هەر خوێنتاڵ دەکرا، بەڵکوو بە نووسەرێکی "رەجعی"؛ دواکەتوو لە قەڵەم دەدرا. جێگەی سەرنجە دوای زیاتر لە چارەگە سەدەیەک؛ دوای رمانی بلۆکی کۆمۆنیزم، ئنجا خودی ئەو نووسەر و سیاسییانەی کورد، بێ ئەوەی سڵاوێک؛ ئاماژەیەک بۆ پێشبینییەکانی مەسعود محەممەدیش بکەن، نەک هەر

فیر نەبوون بە ئاوازەیکی رەخنەییەوە لە ئایدیۆلۆجی بڕوانن ، بەڵکوو بەشێکیشیان بە هەمان شێوەی هەمەگیرییەوە بوون بە نەیارێکی سەرسەختی مارکسیزم و چەپڕۆیی.
وێڕای ئەمەش، ئەو مرۆڤە هەر زوو دوای راپەڕین، بە تێگەیشتنێکی قووڵ لە پێکهاتەی کۆمەڵگای کوردیی و روانگەی نوێنەرە سیاسەتوانەکانییەوە، پێشبینی ئەو رەوشە سیاسیی و جڤاکییە تەڤلەهەڤەی کردبوو کە ئێستا لە ئارادایە. خوێنەر دەتوانێ بگەڕێتەوە بۆ هەڤپەیڤین و وتارەکانی ئەو لە نەوەدەکاندا، کە لەوێدا وردبینانە و هاوکاتیش دڵسۆزانە لە ئاکامە بەدەکانی ئەو حیزبگەرایی و رەوشە رۆشنبیرییەی کە ئاراستەی کورد دەکەن، دەپەیڤێ.

بەهەمە حاڵ، بێ لە گەمە مەسعود محەمەد بە دەر لە پەسندان، وێنای ئەو رووناکبیرە ئیدیالی و ماندوونەناسەی کوردە کە لەمڕۆی ژیانی کورددا ئامادەیی نییە. هەرچەندە ئێمە، وەک دڵناواییەک بۆ یادکردنەوەی ئەو، لە کتێبە "هەتککراو "وەکەماندا " گوڵنارەکانی شوێنپێ لە باخچەکانی تاراوگەدا" و وتارگەلێکدا جەختمان لە بەهای ئامادە بوونی ئەو مرۆڤە لە زمانی کوردییدا کردۆتەوە ، لێ ئامادە بوونی وێنای مەسعود محەمەد، وێڕای بەشێکی زۆر لە نووسەرە ئاوزە و هاوخەمەکانی وی، کە بە راستی، وەک شێوازێک لە ژیان، لە زمانی کوردیدا ژیان، دەکرێ بکرێتە پێوانەیەک؛ وێنایەک؛ ئەزموونێکی کارا بۆ بەهای هزرین و نموونەی رۆشنبیریی کە ئێستا زمانی کوردی لە هەموو کاتێک زێتر حەوجەیەتی. مەسعود محەمەد جوانناسیی شێوازندنە هزرییەکەی لەوەدا بەرجەستە دەبێتەوە، کە ئەو بە ئاکامگیرییەکانی لە هەڵکۆڵینی زمان؛ لەراندنەوەی نەگوتراوە گوتراوەکانی زمان، ژیانێکی نوێ بە زمانەی دەبەخشێ. بە تێهەڵچوونەوەک لە دەقە ئەزمووکراوەکان؛ بە راڤەکردنێک لە شیعرەکانی نالی و حاجی قادری کۆیی؛ بە سەفەرێک بەرەو وێستگە و دووڕیانەکانی مێژووی رابردوو، خۆی دەکا بە مینا پەیکەرێکی کولتووریی، مێژوویی هەنووکەیی. هاوکاتیش لە کن ئەو مرۆڤ ***ئاکامێک نییە لە گۆڕانەکانی دۆخی ژێرخان و سروشت*** ، بەڵکوو ***خودی مرۆڤ ژێرخان سەرخانە.*** بەمجۆرە مرۆڤ سەرشاری کاتە: رابردوو و ئێستا و داهاتووە.
کەواتە ئەو سۆزەی من بۆ مەسعود محەمد هی هەستێکی وابەستەیی، هاورشاریی نییە کە ئەمڕۆ لە نێوەندی نووسینی کوردییدا بە هەرمێنە و هەمیشەش مجێز و تەبیاتمان تێکدەدەن، بەڵکوو سەرچاوەی ئەو سۆزە لە کردەی خۆکردنی ئەو بە جوانناسیی شێوازاندنی هزر هەڵگرتووە. لەوەش زیاتر، ئەو رۆژگارە سیاسیی و رۆشنبیرییەی کە مەسعوود تیایدا ژیانی نووسینی بە هەرمێن بوو، مایەی سەرنجدانە. لەبۆیە نەک هەر زمان، شێواز و هزرینەکەی ئەزموونێکە لە نەوازەیی، بەڵکوو، بە قڕساندن لەگەڵ هەموو نووسەرێکی کورد و بگرە جیهانیش، خودی ژیانەکەشی ئەزموونێکی دەگمەنە. لێرەوە، ئەگەر خوێنەر و نووسەری ئەمڕۆ، کە زۆرینەیان، بە هۆی ئەو دۆخە مرێنراوەی رۆشنبیریی کوردییەوە، نە ناوی مەسعود محەمەدیان بیستووە و نە کتێبەکانیشیان خوێندۆتەوە. ئەمەش چونکە ئەمڕۆ دەمڕاستانی رۆشنبیریی کوردی خۆیان لە لاسایکردنەوە پاشکۆیی نووسەرە بیانییەکان خنکاندووە. هەرچەندیش ساڵانە دەیان کتێبی خوێڕیلەی نووسەرانی خۆماڵی و بیانی چەندان جار چاپدەکرێنەوە، کەچی کتێبەکانی مەسعود محەمەد، لە کتێبفرۆشییەکانی کوردستاندا دەست ناکەون! لەوەش بترازێین کە دەمڕاستەکانی ئەو "فیستیڤاڵ" و "دەزگایە خەڵات" بەخشانە دوای دابەشکردنی ئەو هەموو "خەڵات" و "رێزلێنان"ەش بەو هەموو نووسەر و شاعیرە "مەزن و داهێنەر"انە، کەچی جارێک ئەوەیان بە زەین دانەهات واز لە مجێز و قەریحە حیزبازیی و گرووپبازیی خۆیان بهێنن و کۆڕێک یان فستیڤاڵێک بۆ ئەزموونە بە نرخەکەی مەسعود محەمەد و هاونموونەکانی تەرخان بکەن. لێرەدا پەرۆشخۆریمان بۆ تەرخانکردنی فیستیڤاڵێک یان ئاوڕدانەوەیەک لەو نووسەرە ماندوونەناسانە، واتای دووبارە کردنەوەی ئەو تەرزە پەسندان و نمایشکارییە سارد و سڕانە نییە کە بۆتە پیشەی فیستیڤاڵ و کۆڕەکانی کوردستان، بەڵکوو رەخساندنی بوارێکە بۆ راڤەکردن؛ رەخنەگرتن؛ گفتوگۆیەکی پلۆمیکی لە هەمبەر ئەو نووسەرانەدا. بەش بە حاڵی خۆم من کەیفم بە هێماکردن؛ "مەزناندن"؛ "پاڵەواندن"ی هیچ مرۆڤ؛ رووناکبیرێک؛ بوونەوەرێکی سیاسی؛ کۆمەڵایەتی؛ ئایینی نایێ، بەڵکوو پەرۆشی من بزواندنی بۆشاییە فەرامۆشکراوەکانی یادەوەریی زمانی کوردیی و بە دەنگهێنانیانە؛ راڤەکردنیانە بە ئاوەزێکی رەخنەیی.
لێ لەمڕۆی کوردستاندا، لە کاتێکدا ئەمڕۆ بڵاوکراوە کوردییەکان رۆژانە سەرقاڵن بە تەرخانکردنی تەوەری تایبەت بۆ

قسەگەلێکی رووکەش و رۆژنامەیی لەسەر چەندان نووسەری بێگانە، کە زۆرێک لەو نووسەرانە نەک هیچ کتێبێکیشیان بە کوردیکراوە، بەڵکوو سوودێکی ئەوتوشیان بۆ پێداویستییەکانی ئەمڕی کورد نییە. ئەو دیاردەیەش لە رۆشنبیریی ئێمەدا بێجگەلە قووڵکردنەوەی نەخۆشی پاشکۆیی و لاساییکردنەوە بترازی هیچی تر نییە. ئەرێ ئەو دۆخە رۆشنبیرییە واتای یادەوەرییەکی تالانکراو نییە؟! بەهەمە حاڵ، دیسان دەبێ بڵێم، کە هەرچەندە درێژبوونەوەی ئاخاوتنەکەمان نیگەرانهێنەرە، لێ ئەمەش زادەی تەمیانی منە بۆ رەواندنەوەی ئەو تەمی فەرامۆشکردن و بێدەنگییە بە دەوری روحی مەسعود محەمەدی تۆقەڵەدا .

تێبینی! ئەم وتارە بە دوو بەش لە گۆڤاری "رامان" بڵاوکراوەتەوە.